

• М Е М У А Р И Т А Щ О Д Е Н Н И К И •

ОЛЕКСІЙ БОБРОВНИКОВ

СІРА ЗОНА

Початок

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ РОМАН

Харків
«Фоліо»
2025

Передмова

«Повертайся швидше, — сказав мені Георгій Гонгадзе з при-
таманими йому нотками захоплення в голосі. — Тут зараз
таке почнеться!». Був вересень 2000 року. Я вилітав із Києва
в Торонто того самого вікенду, коли зник Георгій.

Того самого року Гонгадзе заснував «Українську правду». Я підтримав його в цьому проекті. Уперше ми зустрілися за кілька років до цього, заприятелювавши на ефірах його шоу на «Радіо Континент», цілодобових репортерських чуваннях у Центральній виборчій комісії під час президентських виборів 1999 року, коли Леонід Кучма обійшов свого компартійного конкурента в передвиборчій драмі «Червоні не пройдуть», зли-заної, здавалося, з того самого сценарію, що привів до влади Бориса Єльцина за три роки до цього.

Ми зустрічалися з Георгієм в офісах «УП» — спочатку на Лютеранській, потім на Володимирській. Там, де вулиця утво-рює спуск, ідучи різко вниз у керунку Саксаганського. Дивля-чись із вікна одного з верхніх поверхів, Гонгадзе вказував мені рукою на машину зовнішнього спостереження, припарковану біля будівлі, яка фіксувала його пересування.

Новинні сайти в Україні тоді тільки починали зароджувати-ся, проте було зрозуміло, що інтернет — це дорога в майбутнє. Георгій був наділений харизмою й драйвом. У нього була власна команда й мережа контактів: так він і створив власний сайт.

Особливим предметом його гордості був миттєво впізнаний газетний бренд «Правда» і символ-талісман проекту: адаптація літографії Пікассо «Дон Кіхот» (правда, без Санчо). Я не зразу розкусив його ідею, і тоді Георгій взявся пояснювати мені підспідок донкіхотівської місії боротьби з вітряками. У версії Гонгадзе Дон Кіхот був метким тролем, який нещадно атакував опонентів, і водночас неймовірним мрійником: «Ми знаємо, ким є ми, а вони... Вони всього лиш вітряні млини». Ця антиілюзія й стала фатальною: «вітряки» виявилися справжніми чудовиськами, що належали до надзвичайно потужного кримінального світу, який уже виніс Георгію вирок. Цих монстрів ви знайдете у «сірих зонах» на сторінках і цієї книжки.

Новина про зникнення Гонгадзе надійшла за ніч до того, як я сів у літак, щоб летіти в Торонто, і всього через два дні після нашої останньої розмови: «Тут зараз таке почнеться!».

І почалося.

Останній телефонний дзвінок творця «УП» виринув в пам'яті, коли я прочитав на цих сторінках про останній діалог Андрія «Ендрю» Галущенко з його донькою; про розмову, що сталася незадовго до розправи над ним. Тоді також був вересень, чотирнадцять років після загибелі Гонгадзе. Як і Гонгадзе, Галущенко перед власною смертю був сповнений оптимізму, вірячи в близький успіх свого ідеалістичного квесту. Як і Гонгадзе, Галущенко був убитий «перевертнями» — людьми, що імітували служіння українській державі, а насправді перебували на побігеньках у месирів «сірої зони». Як і Гонгадзе, Галущенко став спершу пішаком, а потім жертвою в чужій грі. Так само як і правда про смерть Гонгадзе, історія загибелі Галущенко покрита таємницею, яка стала більш непроникною після серії наступних смертей і розправ. Книжка проливає світло на цю темну зону, у ній є відповіді на запитання, на які українська держава, до власного сорому, не може або не хоче відповісти.

Андрій Галущенко багато в чому уособлює український Майдан зразка 2014 року. Бувши успішним підприємцем-технарем, він вийшов на громадянський протест, став заступником командира третьої сотні Народної самооборони, пішов на фронт, проявив себе компетентним і талановитим розвідником, потім став командиром зведеної мобільної групи, що мала за мету шляхетну місію боротьби з контрабандою й корупцією у фронтовій зоні. Проте «сіра зона» завдала удару у відповідь, забравши і його життя, і 14 тисяч інших життів, якими змушена була пожертвувати постмайданна Україна за свою свободу.

Євромайдан не був лише маніфестацією геополітичного вибору, високої цивілізаційної планки. Він був актом самоочищення країни, структури якої проіржавили від засилля червоних командирів та чекістів, що вбудувалися в лави армії та спецслужб, і досі є загрозою не тільки для гідності, а й для самої національної безпеки країни. Та частина місії все ще не виконана, і безсоромні вбивства, описані в книжці, належать до перемог горезвісної «сірої зони» над Майданом.

Якщо Гонгадзе відкрив для мене Сервантеса, то Олексій Бобровников — мелвіллівського «Мобі Діка». Мій десятирічний син завершив розпочате. Я переклав кілька глав із «Сірої зони», де автор увів в оповідь образ палуби корабля «Пекод», з якої капітан Ахав прокладає курс своєї «мономаніакальної» погоні за Білим китом. «Мобі Дік» — улюблена англомовна книжка автора, і ті, хто знайомий з її структурою і ритмом, побачать на цих сторінках схожість із нею.

Метафора великого американського роману пояснює одержимість автора цього тому розкриттям трьох убивств, що трапилися в розпал його власного журналістського розслідування контрабандних операцій у зоні бойових дій. Бобровников не полишає погоні за китом-убивцею, навіть перебуваючи у вигнанні після вимушеної втечі з України, а ця книжка — те саме

кульмінаційне спускання на воду китобійної шлюпки, наповненої гарпунами й моряками, які дихають у хвіст велетенському китові.

Бували в минулому й інші подібні полювання чи радше виходи в море зі схожим завданням, бо репортажі-розслідування, уже готові до трансляції, і раніше знімали з ефіру, написані статті вилучали з друку або цензурували, проте саме гарпун, котрий ви тримаєте зараз у руках, найбільший у цьому човні. Чи достатньо в нього міцності, а в самого автора сил, щоб уразити ціль, — чудовисько, яке плаває в сірих водах, — це нам і доведеться дізнатися.

Поки я працював над перекладом, моє чадо принесло додому «Мобі Діка» зі шкільної бібліотеки. Це була скорочена та ілюстрована версія, адаптована для шкільного віку. Моя дитина проковтнула її вмить. Я ж, погортавши книжку, запропонував прочитати йому першу главу оригінального тексту. Так у нас вдома почалася власна одіссея на борту корабля «Пекод» тривалістю в половину пандемії*.

Почавши читати оригінал, я виявив похибку у власному перекладі з бобровниківської російської на мелвілівську англійську. В оригіналі, зберігаючи рівновагу на капітанському мосту, Ахав устромляє свою кістяну ногу в спеціально просвердлені в дошках дірки, а не у випадково протоптані кінчиком кістяного протеза жолоби поміж палубними дошками, як я спершу подумав. Це невелика деталь, проте я був вдячний Богові за цей мимовільний фактчекінг.

Читачеві це видасться дрібницею, але значущість такої деталі для журналіста й перекладача важко переоцінити. Адже

* Цю книжку можна було б назвати расистською за сучасними стандартами чи навіть прирівняти до пропаганди «вищості білої раси». Коли ми прочитали главу *The Whiteness of the Whale* (Білість кита), у нас виникла дискусія щодо того, як змінилися люди з 1851 року, і чому абзаци про «дикунів» не могли б з'явитися в сучасній Канаді. І ще про те, як контекст часто визначає сам зміст.

в нашій дійсності дедалі більше зсихаються, зменшуються у розмірах ньюзруми, а послуги фактчекерів і прюфрідерів стають розкішшю — ці обов'язки редакційне керівництво покладає на плечі самих журналістів. Усе це спровокувало зовсім новий страх: побачити власну працю, опубліковану з помилками й одруківками, котрих легко можна було б уникнути, якби до твоїх послуг була свіжа пара очей.

Напевне, це найкраща послуга, яку один журналіст може виказати другому. Бути цією другою парою очей, дружнім редактором-фактчекером, який перевірить репортажну точність та аналіз свого колеги.

У справі про вбивство Андрія Галуценка мої можливості фактчекера були обмежені тим, що я перебував на іншому континенті, але тоді, у 2017 році, «Ігри нескорених» (Invictus Games) привезли в Торонто невелику армію атлетів-ветеранів, і в мене з'явилася нагода побачити тодішнього українського топполіціанта Арсена Авакова. Це сталося під час презентації його власної книжки про волонтерські батальйони на східноукраїнському фронті з Росією. Коли ми зустрілися вперше, розмова склалася легко, наче ми зналися багато років. Коли контакт налагодився, я спитав у нього щодо розслідування справи про убивство Андрія Галуценка. Міністр відповів, що поліція зробила все, що було в її силах, а розслідування застрягло в СБУ. Додав, що справи з цим ділом «недобрі». Це було все, що він сказав, і тоді я завважив, що канадські журналісти стежать за цим кейсом дуже уважно. Тоді в Торонто перебував і президент Петро Порошенко. Ох, як хотілося спитати його про цю справу, навіть якщо цим би вдалося тільки нагадати, що історія «ще не вмерла».

Тим часом мені вдалося поспілкуватися з ветеранами, що брали участь в іграх, проте ніхто з них нічого не сказав по справі. Хтось стенив плечима, ще хтось кивнув головою й замовк, ніби відганяючи цим мовчанням саме запитання.

Виникло відчуття, що воно викликало настороженість і напруження. Особливо коли звучало з вуст іноземного журналіста — хай і такого, що розмовляє українською з канадським акцентом, а все-таки іноземця. Деморалізаційний аспект цієї історії ще й у тому, що вона — про убивства своїх своїми у війні, де єдиною мішенню повинні бути окупаційні російські редути. Далі тільки гірше: Галущенко був не єдиною жертвою атак 2 і 3 вересня 2015 року. Докази на місці убивств знищувалися зумисне, а офіційне розслідування зайшло в глухий кут. Я не спитав членів сім'ї Андрія, чи раді вони тому, що українська Служба безпеки назвала студентський курс у держінституті, який вивчає кібербезпеку, іменем Галущенка. Утім, донька Анастасія через шість років після загибелі батька хоче докопатися до суті цієї історії. Розмова з нею — ще один елемент фактчекінгу, котрий мені вдалося здійснити*.

Потім була моя власна робота над документальним фільмом про епізод, не пов'язаний безпосередньо з цією книжкою. Історія про збитий рейс PS752. Робота над цим матеріалом дала ще одне підтвердження, певний метафактчекінг головного уроку, котрий дає ця книжка. Я не розкриватиму всі карти заздалегідь, можу тільки сказати, що факти присутності продуктів радянського й російського воєнторгу окреслюють кордони тих самих зон, де гинули звичайні громадяни, які, ні про що не підозрюючи, летіли цивільними бортами в різні частини світу. Проводячи дослідження для документального проєкту, я виявив звіти про 2127 жертв (це мінімальні оцінки), які загинули у 50 авіакатастрофах після Другої світової. 485 із них були в літаках, збитих військовими бортами, 365 (75,3 % із них) — у літаках, які атакували радянські винищувачі з 1947 по 1989 рік. Тож, починаючи з портативних ракет ПЗРК типу «Стріла» і до комплексних систем «Бук», радянсько-російська

* Моя розмова з Анастасією Галущенко відбулася в червні 2021 року.

зброя забрала життя 1005 людей, ставши причиною смерті принаймні 61,2 % усіх жертв серед цивільних від систем ППО з часів Другої світової.

Серед таких жертв — пасажери рейсу 1812 авіакомпанії «Сибір», який збили ракетною С-200 (попередницею відомих С-300, яких ви зустрінете в цій книжці) у Криму. У ті дні там перебував Президент України Леонід Кучма, спостерігаючи за майстерністю ракетників на Чорному морі. Це було у 2001 році, минуло понад рік після вбивства Гонгадзе. Якщо тоді саме українські військові стали винуватцями трагедії, то Україна опинилась мимовільним місцем злочину у 2014-му, коли рейс МН17 збив російський «Бук» — на борту було 298 людей.

У списку трагедій, здійснених за участі радянсько-російських ППО, є й катастрофа 1994 року, що забрала життя дванадцятьох людей, зокрема й президентів Руанди й Бурунді, спровокувавши вбивство сотень тисяч людей під час геноциду в Руанді.

Україна була пунктом призначення недавнього рейсу PS752, коли українська авіакомпанія вирішила підіймати борт в Тегерані через кілька годин після того, як тамтешні збройні сили завдали ракетного удару по американській базі в Іраку. Тоді установка «Тор» російського виробництва випустила дві ракети, що забрали життя 176 людей.

Попри смертоносний послужний список, найновіші моделі «Бук» і «Тор» демонстрували на параді в Москві під час святкування Дня перемоги у 2020 році, усього через пів року після описаної вище трагедії. «І ти теж можеш поширювати нещастя, як і Москва!» — ніби каже цей парад усім тим, хто готовий купувати російську зброю.

Список, який ми почали вище, містить і трагедію рейсу 902 авіакомпанії «Аерофлот» над Красноярськом у 1962 році, коли 84 людини убила ракета, запущена під час радянських навчань. Сліди заміталися, але розслідування, яке проводив

дехто Володимир Зеленський (не наш сучасник, а тодішній заступник керівника конструкторського бюро імені С. Туполева), встановило, що вибух всередині корпусу повітряного судна стався після проникнення крізь обшивку стороннього предмета. Правда, врешті-решт, вийшла на поверхню.

Сюди варто додати й катастрофи з двома цивільними рейсами в Грузії, коли з різницею в один день у вересні 1993 року «абхазькі повстанці» убили 135 людей на шляху до Сухумі. З останніми ви також познайомитесь на сторінках цієї книжки.

Коротко кажучи, більшість безглузких смертей, катастроф цілком антропогенного характеру під час аварій бортів цивільної авіації після закінчення Другої світової спричинено ракетами ППО радянського й російського виробництва. Значення факту присутності пускових установок, куплених урядами різних країн у «радянському воєнторзі», розкривається на сторінках цієї оповіді.

Мандрівка крізь час і простір, котру читач починає, розділена на 22 «зони». Ті, своєю чергою, сплетені з ланцюжків подій, що пов'язують місця й моменти цієї документальної оповіді, точної у тій частині, що свідчить про злочини, і більш загальної щодо реконструкції подій, віддалених у часі. Це — документальна сага завдовжки в кілька десятиліть: від повернення додому діда автора Кирила Бобровникова з Німеччини 1945 року і до кульмінації оповіді в момент від'їзду самого автора в Німеччину взимку 2016-го. Сумна дійсність полягає в тому, що такий текст могла б написати тільки людина, яка полишила свій дім та опинилася поза досяжністю «сірої зони», бо вона вже продемонструвала свою здатність убивати тих, хто її досліджує.

Перш ніж втягнутися в автобіографічну частину книжки, читач проведе певний час на лісопозалах ГУЛАГу 1970-х, на краю пустелі Сахара й у серці «вільної зони» сахраві — ще однієї «сірої зони».

Потім оповідь закине його в Київ часів Чорнобильської катастрофи. У 1992 році він вперше опиниться в Грузії, країні, до якої ця історія приводитиме його неодноразово у 2008-му, 2015-му і 2018 роках. Саме Сакартвело надасть самому автору натхнення й прихисток. Грузія справить у цій оповіді й іншу службу, показавши приклади створення «сірих зон» в Абхазії та Південній Осетії. Логіка таких зон допоможе нам зрозуміти Ліван зразка 2003 року, зробивши на своєму шляху кілька зупинок у Білорусі...

Бобровников опиниться в Грузії тоді, коли Росія розгорне там військову кампанію 2008 року — саме там автор набуде свій перший досвід воєнного кореспондента, за роки до того, як війна вразить саму Україну.

Більша частина книжки присвячена подіям, що розгорнулися після Майдану 2014 року. Автор опинився в Криму 27 лютого, у перший тиждень російської операції з «повернення» півострова у своє лоно. Бобровников провів кілька тижнів у Сімферополі, Чонгарі, Євпаторії, Бахчисараї та Севастополі. Після початку російського вторгнення на сході країни він об'їздив уздовж та впоперек лінію фронтів (Дебальцеве, Маріуполь, Слов'янськ, Краматорськ), щоб добратися, врешті-решт, до містечка Щастя у Луганській області. Там він відраховував останні секунди до початку нового 2015 року, не підозрюючи ще про майбутню серію вбивств, які стануться тут, у «серці пільми» «сірої зони». Дорога до Щастя сформує хребет цієї історії, стане її головною сполучною ланкою. Однією з доріг поблизу Щастя автор їхатиме разом з Андрієм Галущенком за дві доби до безцеремонної розправи над ним.

Читач цих рядків побуває і на самому Заході країни, у краях, що лежать по різні боки карпатських піків — Івано-Франківську, Ужгороді, Мукачеві. Там, уже на протилежному кордоні, він запитає себе, чи не проковтнула «сіра зона» усю країну від Заходу до її Сходу? Читач проведе кілька тижнів, залігши на дні

в порту Одеси, сподіваючись, що Чорне море винесе на берег відповідь на численні листи у пляшці, яку він кинув у його води.

Головна частина історії розгорнеться в Києві, у місті, де автор роману з'явився на світ, дорослішав у босяцькому кварталі й прожив життя, повне пригод, зробивши успішну кар'єру в журналістиці. Ви дізнаєтеся про сім'ю Бобровникових, чії корені та саме походження імені пов'язано з греблями, що будували бобри в притоках Дніпра. Тут дід головного героя навчить його жити та кохати. У цій книжці багато апетиту й пристрасті, інтимної документалістики, листів і медитацій, котрі автор залучив до своїх власних «польових досліджень українського сексу».

Ми зайдемо до підвалів київської богеми, опинимося в серці Майдану 2013 року, в ньюзрумі одного з найбільших українських медіа. Саме там і почне розгортатися ця історія. Як же мало знали ті, хто залякував Бобровникова, про журналістське чуття та про те, що профдеформація від нашої роботи нагадує дитячу цікавість. Чим частіше повторюєш: «Не пхайся!», тим більше підігриваєш хлопчачий інтерес. Саме тому, попри сім погроз і три розправи (принаймні три), ви й читаете цю книжку.

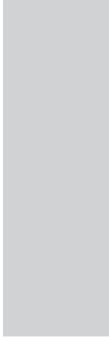
Для всього свій час, і година своя кожній справі під небом, — писав класик. І ця книжка виходить у світ тоді, коли історія, розказана в ній, ще не завершена. Я пишу ці рядки наприкінці липня 2021 року, за тиждень до початку серпня — улюбленого часу Москви для початку військових дій на пострадянському просторі, де вона намагається встановити гегемонію власної «сірої зони».

Правда про вбивства, котрі розслідує автор, — розправи над Андрієм Галущенком, Дмитром Жаруком і Володимиром Кияном на Луганщині 2 і 3 вересня 2015 року, — все ще під завесою таємниці. Автор цієї розповіді зібрав усі факти й свідчення, доступні йому, щоб завершити редакційне завдання,

котре збіглося з місією Андрія Галущенка; довести до кінця справу, почату ними обидвома, але успадковану лише одним: добитися правосуддя у справі про три вбивства, що сталися в розпал розслідування. Час цього правосуддя настане, проте коли — вгадати наперед неможливо. Пострадянська історія України, на жаль, переповнена такими ребусами, починаючи від правди про плівки Мельниченка і їхньої ролі у вбивстві Гонгадзе до численних інших підозрілих, нерозкритих смертей політиків, журналістів і громадянських активістів. Кожне зусилля, скероване на розкриття подібних справ, заслуговує щирої підтримки, бо саме від правосуддя в таких справах і залежить істинний зміст фрази: «Україна — не Росія».

Стефан Бандера

24.VII. 2021

Зона 1

Передчуття

Липень 2015

Київ

Тарган

— У тебе тарган на подушці, — сказала Даша. — Я не буду тут ночувати.

Там справді був тарган. Головне слово для мене — «був», а для неї — присутність цього бісового таргана на подушці у моїй спальні; таргана, котрий не міг просто так опинитися там. Відомо, що ці істоти зрідка приходять поодинці, а отже, він або його кривні (дружина, син, племінник, онук — я не був удома кілька місяців і прогавив момент вторгнення гостя, а отже, не міг судити про масштаби клану, що узявся плодитись і розмножуватися) можуть повернутися в будь-який момент, зокрема в найневдаліший.

Фраза «Заспокойся, я зачиню їх на кухні», сказана з іронічним підсміюванням, не подіяла.

— Чао, — кинула вона на порозі, помахала ручкою й сіла у викликане таксі.

Того вечора я пішов курити кальян і писати щось відкладене на потім.

Саме письмовий текст був моїм незамінним помічником і головною зброєю. Проти тарганів зокрема.

До речі, «чао» — у сенсі, «привіт»? Чи в сенсі — «бувай»?

Утім, психологія жінки — тема окремих книжок, які напише хтось інший. У мене виникло бажання намалювати цього таргана, щоб читач міг уявити всю гротескність ситуації, однак зробити документально правдивий портрет саме цієї особини вже немає змоги. Тарган лежав на матовій, добряче затертій підлозі моєї спальні, коли невблаганна підошва мокасіна з хруском перетворила його на білу молочну кашку з тремтячими в агонії ніжками й вусами.

Якщо вірити законам буддизму, то, можливо, саме ця смерть потягла за собою всі наступні? Представників одразу цілої спільноти призвело до кінця їхнього життєвого шляху, а інших — не лише до зміни місця проживання, а навіть часового поясу, в якому в сенсі спровокувавши зміни умов проживання цілої популяції.

Тарган, що зіпсував секс одному журналісту та одній кралі; тарган, що отримав доступ до комфортного ареалу проживання, став у певному сенсі причиною всього того, що трапилося згодом.

Настане ще та мить, коли я захочу застрелити її, разом з усіма її тарганами.

Уперше й востаннє в моєму житті думка вбити людину проступить так само явно, як згодом й інша, не менш явна думка — закінчити всі ці історії одним махом і випаруватися самому, як роса на липневому сонці: непомітно, не залишивши й сліду.

Однак і перша, і друга думки проявляться значно пізніше й за зовсім інших обставин — так, як я й уявити собі не міг того спекотного липневого дня, коли, перш ніж поїхати до мене, ми блукали містом, вибираючи подарунок на хрестини доньки мого приятеля.

За тиждень я повинен був стати хрещеним батьком і автоматично частиною одного з кланів кавказьких горян, у яких титул

хрещеного означає не просто символ, а кровну спорідненість на сім поколінь уперед.

Того літнього вечора ми сміялися, пили вино й опинилися в мене вдома, де замість звичайних подушок лежали паки з-під турецьких килимів, набиті старими джинсами. Я тільки недавно повернувся до свого київського барлогу й почав наводити в ньому лад саме для подібної оказії нового життя у себе вдома.

Однак, замість того, щоб зайнятися сексом із коханою, я взявся за розробку теми, про яку скоро дізнався стільки, що сам став токсичним, наче ціла колонія комах.

Липень 2015 року. Я назавжди запам'ятаю цей місяць саме таким: помічниця президента однієї зухвалої фінансово-промислової групи, з якою ми говоримо про що завгодно, тільки не про її роботу; турецькі килими замість подушок на моєму старому парубоцькому флеті; моя остання мирна поїздка в Грузію на хрестини дочки товариша й мій останній роман із жінкою, який перервала дідькова комаха на подушці, усіх родичів якої я винищу за кілька днів.

Літо 2015 року було моїм останнім тихим і безтурботним сезоном у місті, де я народився, і де моя сім'я змогла пережити все: від більшовицького перевороту 1917 року до сталінських репресій та фашистської окупації. Будь-що, крім вересня 2015 року, до якого залишалися лічені тижні.

Сучасні бутлегери

Старий підвал, який колись слугував чи то сховищем для книжок, чи то просто складом, перетворили на камерний ресторан, який відкривався, якщо постукати; ресторанчик, зачинений усі дні, окрім середи та суботи...

Це був звичайний бутлегерський салон з тією лише відмінністю, що в країні не існувало сухого закону: всього лише розвага одного контрабандиста, що займався дорогим алкоголем,

і кількох його довірених осіб — загалом цілком симпатичних хлопців, які, до речі, були доволі патріотично налаштовані.

Наїжачившись українськими прапорами й наснажившись тостами за упокій кремлівського вождя, озброївшись до зубів мисливськими рушницями чеського виробництва (легальний імпорт) та розпиваючи в закритому маленькому speak-easy безмитний скотч; ухиляючись від податків у всьому і скрізь, де це можливо, і жертвуючи зекономлені гроші у волонтерські фонди, вони допомагали фронту.

Це невеликий, але яскравий приклад того, як мешканці Києва завжди ставили свою незалежність понад усе: від держави, якій вони не довіряють, і від правил гри, в ефективність і справедливість яких вони не вірять.

Створення квазідержавних органів медичного та майнового страхування і кас взаємодопомоги; озброєння власних бойових бригад та загонів самооборони; будівництво ерзац-урядових структур, одне слово, махновщина, яка розквітає за повної дискредитації державних інститутів.

Так будувалася Друга українська республіка в розпал війни та окупації, що сталася після нової спроби Російської імперії повернути свої непокірні та незалежні колишні провінції.

Винна в тому система, створена за десятиліття до цього, чи ми самі, що держава, яку так намагалися захистити, опинилася в «сірій зоні» на кордонах останньої тоталітарної імперії Європи?

Що було першим: курка чи яйце?

Ці риторичні запитання непокоїтимуть учених-теоретиків «сірих зон» десятиліття потому, коли вони вивчатимуть їх зліт і падіння. Я ж — тільки свідок і співучасник, який зважився розповісти про своє бачення подій тих років.

Так ось, ми самі — група колег і добрих товаришів з-посеред завсідників непримітного speak-easy в центрі Києва — сформулювали своєрідний осередок первинної самооборони, щоб відбити

на вулицях нашого міста атаки проросійських бойовиків, які вже окупували Крим і керували заворушеннями на вулицях Донецька, Луганська, Харкова та Одеси.

Ми, кияни, — озброєні легальною зброєю і радше балакучі, ніж небезпечні. Однак ми є, і, наїжачившись вусами, бородами, рушницями й патронташами, як мушкетери Александра Дюма, бенкетуємо на руїнах форту Ла-Рошель, насміхаючись самою своєю присутністю над ворожою стороною, яка вирішила вибити нас із родинного гнізда.

Кілька провінцій і міст нам судилося втратити, а деякі, як от Харків, Дніпро, Одеса, навпаки, чинили опір енергійніше, ніж очікувалося. Щохвилини, щогодини кияни чекали чогось такого на власних вулицях.

Ми — українці, росіяни, євреї, татари, німці та галичани. Напівполяки, напівмоскалі, суміш сумішей — як і сам Київ, який усю свою історію лежав на шляхах перетину інтересів Візантійської імперії, Московського царства та Золотої Орди, кровозмішанням і хитрістю досягаючи миру на своїй землі та втрачаючи його саме в ту мить, коли хтось з авантюристів Сходу чи Заходу починав похід на Європу або, навпаки, на Москву, проходячи через наші ниви, ліси й шахти. Ми ж — ті, хто вижив у цій багатівіковій м'ясорубці — були ще достатньо молодими, щоб чинити опір, і достатньо старими, щоб робити це з іронією.

Легальний торговець зброєю, до якого з першими променями весняного сонця багато хто з нас прийшов за своїм першим дулом, того року пересів зі старого «седана» на новий дорогий позашляховик.

Родич одного із провідних українських політиків, який згодом балотувався в президенти і мав безпосереднє відношення до українського оборонного бізнесу, за кілька тижнів до цього запропонував мені купити з військової частини новенький, добре змащений пістолет системи Токарева — без серійного номера та будь-якої історії і запас боєприпасів до нього.

Я відмовився від оборудки, поставивши свою належність до касти журналістів вище за необхідність отримувати зброю самооборони на випадок міської війни: як показав час, це було слушне рішення.

Кількість легальних стволів, проданих того року в Києві, вражає: за словами мого торговця зброєю, в якого я придбав чеський карабін під патрон 7,62x39 (найпопулярніший боеприпас у цій частині світу), лише за перший рік війни, що спалахнула на сході країни, київський ринок проковтнув близько 100 тисяч імпортованих та вітчизняних легальних гвинтівок: від чеських чи американських карабінів до конверсійних автоматів Калашникова, які не могли стріляти чергами (ця функція легко відновлювалася).

Ось чим жив Київ у перші місяці війни.

У перервах між поїздками на фронт я часто зупинявся в невеличкій таверні типу *speak-easy*, де збирався доволі кумедний контингент.

— Наш бармен якось закохався в дівчисько, з яким я прийшов. Вірменська дівчина, донька місцевого посла. Потім він шукав її серед усіх моїх друзів у фейсбуку, проте так і не знайшов.

— Ти вже вдруге розповідаєш ту саму історію в цій кнайпі. Навіщо?

— Ця історія гризе моє самолюбство й зміцнює самооцінку перед обличчям нових викликів долі.

— Сліпе й хтиве створіння, як називав тебе наш покійний друг. Сліпа й хтива потвора!

— Ага, наш покійний друг, котрий намагався відбити в мене мою колишню дружину, розказуючи їй, що я, мовляв, ніколи не бережу вірність жінкам, не розуміючи, бідака, що вона на це тільки й чекала...

— Вуаерист.

— Масон.

— Причепа.

Зміст

Передмова	4
Зона 1. Передчуття	15
Зона 2. Занурення	61
Зона 3. Бій наосліп	97
Зона 4. Політ над гніздом	147
Зона 5. Земля — повітря	181
Зона 6. Абхазьке дежавю	213
Зона 7. Правила гри	249
Зона 8. Банківська таємниця	286
Зона 9. Божевільний бог	338
Зона 10. Вулиця Дружби народів	393
Зона 11. Агент «Міль»	423
Посилання та пояснення	458